

Katarzyna Kowalik

Uniwersytet Łódzki

<https://orcid.org/0000-0002-2126-2494>

katarzyna.kowalik@uni.lodz.pl

Agnieszka Woch

Uniwersytet Łódzki

<https://orcid.org/0000-0003-0559-9166>

agnieszka.woch@uni.lodz.pl

Rozwijanie świadomości i wrażliwości kulturowej na warsztatach translatorskich z języka włoskiego na przykładzie podręcznika akademickiego Utile e traducibile. Esercizi di lessico settoriale e quotidiano

Developing cultural awareness and sensitivity during Italian translation workshops, based on the example of the university textbook *Utile e traducibile. Esercizi di lessico settoriale e quotidiano*

The aim of the article is to describe our proposition of a method for developing sensitivity to different cultures, and in particular cultural and intercultural competence, during Italian translation workshops. The content of university books for teaching functional languages are discussed. The authors pay special attention to the selection of appropriate authentic texts and real-life curiosities that go beyond the basic messages conveyed during courses and in textbooks. In the university coursebook which is analysed, one can find texts about atypical historical, linguistic, literary, and cinematic references, or about surprising

common points that allow the learner to relate to Polish and even to his or her local context. The authors share their reflections on the reception of the book by students.

Keywords: Italian language, translation workshops, cultural competence, intercultural competence, university coursebooks

Słowa kluczowe: język włoski, warsztaty tłumaczeniowe, kompetencja kulturowa, kompetencja interkulturowa, podręczniki akademickie

1. Wstęp

Celem artykułu jest opis autorskich propozycji dydaktycznych w kontekście realizacji istotnego elementu edukacji, jakim jest kształtowanie świadomości kulturowej na zajęciach z języka obcego. Omówione zostaną rozwiązania, które pomagają budzić wrażliwość na kulturę odmienną od polskiej w ramach specjalizacji translatorskiej na studiach italianistycznych. Tekst stanowi opis autoetnograficzny: rozważania oprzemy na doświadczeniu opracowania formuły podręcznika akademickiego *Utile e traducibile. Esercizi di lessico settoriale e quotidiano* (2020, WUŁ), stworzonego na potrzeby warsztatów tłumaczeniowych z języka dziedzin użytkowych na kierunku filologia włoska UŁ. Podręcznik jest skierowany do osób uczących się języka włoskiego na poziomie B1 lub wyższym i stanowi nie tylko praktyczne narzędzie, które umożliwia przyswojenie i utrwalenie nowego słownictwa i technik tłumaczeniowych, ale również – poprzez wykorzystanie tekstów autentycznych oraz włączenie sekcji *Curiosità* (wł. ‘ciekawostki’) – przekazuje poszerzoną wiedzę związaną z włoską kulturą.

To już kolejna publikacja z tej serii. Dwie pierwsze poświęcone były sztuce i przewidziano je dla studentów na poziomie A2+/B1 (Ciesielka, Woch, 2015) oraz B2/C1 (Magajewska, 2015). Trzecia, będąca podstawą naszych rozważań, skupia się na życiu codziennym we Włoszech i zawiera sześć rozdziałów dotyczących włoskiej gastronomii, turystyki oraz sektora usług. Tematyka zostaje przedstawiona w sposób pogłębiony, by student mógł uświadomić sobie, że polski i włoski sposób postrzegania świata jest odmienny w wielu aspektach życia codziennego, poznać włoskie realia oraz powiązania między różnymi dziedzinami.

Omówienie treści inspirujących z punktu widzenia potrzeby rozwijania świadomości i wrażliwości kulturowej uczących się zostanie wzbogacone o doświadczenie autorek z pracy z podręcznikiem ze studentami filologii włoskiej na UŁ oraz studentami studiów podyplomowych z dydaktyki języka włoskiego jako obcego na Katolickim Uniwersytecie „Sacro Cuore” w Mediolanie.

2. Nauczanie przekładu na kierunku filologia włoska w Uniwersytecie Łódzkim

Nauczanie języków specjalistycznych już od pierwszego semestru drugiego roku studiów licencjackich było jednym z założeń programowych łódzkiej italianistyki z translatoryką jako specjalności filologicznej, przekształconej następnie w kierunek filologia włoska. Nowa odłoga kierunku zakładała stworzenie innowacyjnego programu studiów, który miał odpowiadać na zapotrzebowanie rynku pracy i stanowić atrakcyjną ofertę dla kandydatów (Ciesielka, Woch, 2017: 153). Kierunkowi studiów licencjackich o specjalizacji translatorskiej przyświeca idea, że przekład pisemny i ustny może stanowić efektywną metodę nauki języka i wszechstronnego doskonalenia kompetencji¹.

W celu spełnienia tych założeń studenci, zarówno początkujący, jak i bardziej zaawansowani, najpierw przez dwa semestry odbywają intensywny kurs praktycznej nauki języka włoskiego (PNJW), podzielony na takie moduły jak: kompetencje gramatyczne, leksykalne, pisemne i ustne oraz – podsumowujące realizowane w ich ramach zagadnienia – sprawności zintegrowane. Blok PNJW dopełniony jest „klasycznymi” zajęciami filologicznymi: językoznawstwem, fonetyką i fonologią, literaturoznawstwem, historią literatury, historią Włoch, a także innymi przedmiotami pogłębiającymi wiedzę kulturową studentów: realioznawstwem, muzyką, sztuką, filozofią czy kinem włoskim.

Poziom A2, osiągniany przez studentów po I roku studiów, pozwala na wprowadzenie bloku przedmiotów językowo-przekładowych, ukierunkowanych na konkretne dziedziny. W trzecim semestrze są to: język dziedzin artystycznych oraz użytkowych, w czwartym – przekład języka ekonomicznego oraz języka humanistyki i nauk społecznych. Na III roku studiów italiści realizują przedmioty takie jak przekład języka informatyki i mass mediów oraz języka administracyjno-prawniczego i UE, a także przekład języka nauk przyrodniczych i medycyny oraz języka technicznego i nauk ścisłych.

W przypadku kontynuacji nauki na studiach magisterskich studenci mają możliwość pogłębiania teoretycznej i praktycznej wiedzy na temat przekładu w ramach specjalności translatorskiej. Specjalność zakłada realizację wykładów z teorii przekładoznawstwa, etyki zawodu tłumacza, zajęć z emisji głosu, tłumaczeń pisemnych, ustnych, konsekwentnych, symultanicznych, narzędzi elektronicznych w tłumaczeniu i przekładzie języka „B” na „C”, a przede wszystkim zajęć z terminologii specjalistycznych, takich jak terminologia z obszaru instytucji kultury i usług publicznych, biznesu i handlu, prawa, ideologii i działalności społecznej.

¹ Potwierdzają to chociażby badania prowadzone przez Diadori (2012, 2018, 2022).

3. Materiały do nauki języków specjalistycznych oraz przekładu

Innowacyjny kierunek studiów wymagał od prowadzących stworzenia autorskich konspektów zajęć. Początkowo na zajęciach korzystano głównie z materiałów autentycznych i z dostępnych pomocy książkowych, które nie do końca odpowiadały założeniom kursów. Sprawdziły się między innymi publikacje wydawnictwa Alma Edizioni do zajęć z języka ekonomii, prawa, medycyny, czyli *Italiano per economisti*, *Italiano per medici*, *Italiano per giuristi*, ale jedynie częściowo. Te bardzo wartościowe włoskojęzyczne pozycje są skierowane do osób ze znajomością języka na poziomie B1/B2, które posiadają pewną wiedzę z danej dziedziny lub wykorzystują język specjalistyczny w pracy. Pojawiła się więc potrzeba stworzenia pomocy naukowych i dydaktycznych dla studenta italianistyki – przyszłego tłumacza, które pozwoliłyby mu rozwinąć nie tylko kompetencje leksykalne, ale również zdobyć wiedzę na temat sztuki, medycyny czy kultury gastronomicznej Włoch i przygotować go do tłumaczeń włosko-polskich i *vice versa*. Ponadto, praca podczas warsztatów tłumaczeniowych pozwoliła zidentyfikować pewne problemy:

[...] problem z językiem ojczystym (nieznajomość ortografii, gramatyki, znaczenia słów, kolokacji) oraz z wyszukiwaniem ekwiwalentów. Studenci szukają terminów w słownikach dwujęzycznych czy translatorach typu google.translate bez refleksji o potrzebie zweryfikowania ich w odpowiednim kontekście i w słowniku języka włoskiego. Nierzadko ograniczają się do pierwszego znalezionej słowa w niespecjalistycznych słownikach dwujęzycznych, co pociąga za sobą takie konsekwencje, jak, dla przykładu przełożenie słowa glina (materiał: *argilla*) jako *sbirro* (potocznie policjant) w tekście mówiącym o surowcach i materiałach budowlanych.

(Ciesielka, Woch, 2015: 164).

Metodologia opracowywania ćwiczeń w podręcznikach miała być na nie odpowiedzią. Decyzja o powstaniu serii podręczników akademickich do nauki specjalistycznych odmian języka włoskiego jest zatem konsekwencją zebranych doświadczeń i obserwacji wykładowców filologii włoskiej UŁ prowadzących warsztaty tłumaczeniowe.

4. Powstanie pierwszych podręczników do języka dziedzin artystycznych

Pracochłonne wyszukiwanie odpowiednich tekstów na zajęcia i opracowywanie własnych ćwiczeń pomogło zgromadzić dużą bazę materiałów autorskich, które zostały wydane w formie skryptów naukowych do zajęć z języka dzie-

dzin artystycznych (Ciesielka, Woch, 2015; Magajewska, 2015). Książki podzielono na sześć rozdziałów (architektura, rzeźba, malarstwo i sztuki graficzne, kino i teatr, muzyka, design). W podręczniku przeznaczonym dla uczących się języka włoskiego na poziomie A2+/B1 przewidziano ćwiczenia mające wykształcić u studenta przede wszystkim umiejętność wyszukiwania informacji i terminów oraz doboru odpowiednich źródeł. Drugi etap to utrwalenie słownictwa, a trzeci to zadania tłumaczeniowe, których trudność jest stopniowana. Student zaczyna od tłumaczenia prostszych zdań z języka polskiego na język włoski, następnie przekłada fragmenty tekstów, co przygotowuje go do najbardziej złożonego zadania, jakim jest przetłumaczenie tekstu autentycznego z języka włoskiego na rodzimy.

Książka przeznaczona dla studentów na poziomie średniozaawansowanym i wyższym zawiera bardziej specjalistyczne słownictwo (B2/C1) oraz pogłębia znajomość elementów włoskiej kultury i jej twórców, np. wprowadza sylwetki włoskich reżyserów, maski z komedii dell'arte, a przewidziany do tłumaczenia tekst prasowy dotyczy koncertu Andrei Bocellego w Teatrze Wielkim w Łodzi (Magajewska, 2015).

Cenną pomocą naukową, zwłaszcza przy tłumaczeniach, stał się wydany w tym samym roku *Słownik włosko-polski terminologii teatralnej* (Kaczmarek, Jarosz, 2015) oraz pozycja *Il linguaggio dello spettacolo. Lessico italiano-polacco del teatro, del cinema, della radio e della televisione* (Kaczmarek, Jarosz, 2022).

5. Podręcznik akademicki do języka dziedzin użytkowych

Potrzeba korzystania na zajęciach z dobrze przemyślanych i interesujących materiałów nie zmalała, a wieloletnie doświadczenie prowadzenia zajęć z języków użytkowych i zgromadzone do nich treści pozwoliły na wydanie publikacji *Utile e traducibile. Esercizi di lessico settoriale e quotidiano*. Nazwa książki sugeruje ideę, którą kierowały się autorki przy opracowywaniu koncepcji podręcznika: słownictwo przydatne w różnych obszarach życia codziennego w połączeniu z informacjami na temat kultury i cywilizacji Włoch doskonale wpisuje się w pierwsze etapy kształcenia przyszłych tłumaczy – mediatorów pomiędzy odmiennymi obszarami językowo-kulturowymi, świadomych wagi komunikacji międzykulturowej. Według Michalik:

Refleksja nad komunikacją międzykulturową stwarza szansę na lepsze, skuteczniejsze współdziałanie w trakcie spotkań międzykulturowych oraz skłania uczestników tych spotkań do analizy własnego postępowania. Uświadamia im, iż zasady i wartości, które wyznają oraz przyjęte przez nich sposoby postę-

powania nie są jedyne i najlepsze i że można żyć i skutecznie działać kierując się wieloma innymi zasadami i normami.

(Michalik, 2005: 27)

Podobnie jak poprzednie podręczniki, także i ten podzielono na sześć rozdziałów (zainspirowano się układem pierwszej publikacji z serii), a tematy dobrano tak, aby możliwe było wprowadzenie słownictwa z dziedzin takich jak kuchnia, turystyka, usługi (fryzjer i kosmetyczka, majsterkowanie i ogrodnictwo, mechanik, bank). Selekcja miała na celu pogłębienie leksyki i wykształcenie kompetencji tłumaczeniowej dotyczącej tekstów codziennych (przepis, menu, folder turystyczny, strona internetowa SPA, instrukcja ze sklepu budowlanego, umowa finansowa, dokument sprzedaży samochodu i inne).

Każdy rozdział książki rozpoczyna się ćwiczeniem ukierunkowanym na wyszukiwanie i tłumaczenie terminów. W rozbudowanych tabelach zawarte zostały słowa i wyrażenia związane z tematyką rozdziału, które pogrupowano w podkategorie. Użytkownicy podręcznika zazwyczaj muszą odnaleźć włoskie ekwiwalenty polskich terminów, choć czasami zastosowana jest także odwrotna kombinacja językowa. Autorki świadomie podjęły decyzję o tym, by nie zamieszczać w tomie klucza odpowiedzi. Ćwiczenie ma bowiem uświadomić studentom, że jeden termin może mieć różne znaczenia, nie zawsze jest też możliwe odnalezienie jednoznacznego ekwiwalentu danego pojęcia w języku docelowym. Przede wszystkim ma zaś ono wyrabiać w nich umiejętność wyszukiwania informacji w słownikach i bazach tłumaczeniowych oraz stosowania narzędzi elektronicznych.

Następnie przewidziane są różnorodne ćwiczenia utrwalające poznane słownictwo: dobieranie pojęć do definicji, wstawianie pojęć w luki, tłumaczenia zdań, fragmentów i pełnych tekstów (z języka włoskiego na polski i z polskiego na włoski). Rozdziały kończą się zestawem ciekawostek kulturowych i ćwiczeniami powtórzeniowymi, zaproponowanymi w ludycznej² formie wykreślanek, wyszukiwania intruzów, podpisywania fotografii, anagramów i krzyżówek.

5.1. Elementy kulturowe a nauczanie przekładu

Właśnie na sekcji *Curiosità* i ćwiczeniach odwołujących się do kompetencji kulturowych i międzykulturowych chcemy skoncentrować się w naszych rozważaniach. W trakcie prac nad doбором treści do podręcznika wyłonił się bowiem pomysł, by ćwiczeniom leksykalnym i tłumaczeniowym towarzyszyły

² Więcej na ten temat w Mollica (2010) oraz Danesi, Diadori, Semplici (2018).

elementy kulturowe, „przemycane” przy okazji praktycznych ćwiczeń z przekładu. Motywacje włączenia serii ciekawostek realioznawczych związanych z zagadnieniami kolejnych rozdziałów były wielorakie. Autorki dały wyraz przekonaniu, że dobry tłumacz (czy też nauczyciel języka włoskiego) musi posiadać wszechstronną wiedzę na różne tematy. Sama znajomość leksyki i struktur gramatycznych nie wystarcza bowiem, kiedy musi się on zmierzyć z tekstem czy wystąpieniem odwołującym się do różnych kontekstów kulturowych, łączących klasycznie pojmowaną kulturę wysoką: sztukę, literaturę, malarstwo, ze zjawiskami typowymi dla włoskiej rzeczywistości, w tym tradycjami, rytuałami, powiedzeniami. Autorki skłaniają się ku definicji kultury przedstawionej przez Thomasa (1996: 110–112), który określa ją jako system orientacyjny, od którego zależy postrzeganie, myślenie, wartościowanie i postępowanie ludzi. Dlatego też starają się przeprowadzić studentów korzystających z podręcznika przez trzy fazy rozwoju umiejętności komunikowania się z innymi kulturami, opisywane przez Hofstede (2000: 333) oraz Michalik (2005: 27):

- uświadomienie sobie, że ludzie pochodzący z różnych kultur zostali inaczej wychowani i inne jest ich zaprogramowanie umysłowe,
- zdobycie wiedzy, bez której porozumienie międzykulturowe jest praktycznie niemożliwe. Chociaż możemy nie uznawać czy nie rozumieć wartości wyznawanych przez przedstawicieli innych kultur, to powinniśmy je poznać, gdyż tylko dzięki takiej wiedzy możemy dostrzec dzielące nas różnice,
- [nabywanie] umiejętności w wyniku uświadomienia sobie różnic kulturowych i zdobycia wiedzy. Na umiejętności te składa się zdolność rozpoznawania i używania symboli danej kultury, jej bohaterów i rytuałów, co prowadzi do „czerpania satysfakcji” z przebywania w nowym środowisku i umiejętności rozwiązywania coraz bardziej skomplikowanych problemów związanych z życiem w nowym otoczeniu.

(Michalik, 2005: 27)

Te trzy etapy autorki podręcznika uznały za nieodzowne w procesie rozwijania świadomości i wrażliwości kulturowej przyszłych tłumaczy i położyły nacisk na interpretację kodów i wartości społeczno-kulturowych definiowanych przez Pichiassiego (1999: 206) jako warunek wstępny i niezbędny do prawidłowej komunikacji. Zgodnie z oceną Kaliskiej w dydaktyce języków ważne jest bowiem:

[...] uświadamiać rolę postaw i zachowań w kontakcie z innymi osobami, rozwijać wiedzę i umiejętności w zakresie języka, uwarunkowań społeczno-kulturowych i wartości kulturowych. Takie podejście do nauczania gwarantuje osobom uczącym się to, że będą oni potrafili porozumiewać się w danym języku

dzięki właściwemu formułowaniu własnego przekazu i interpretacji przekazu rozmówcy zgodnie z jego intencjami.

(Kaliska, 2018: 207)

Ponadto, autorki koncentrowały się na potrzebach studentów italia-
nistyki, z założenia dobrze zorientowanych w historii, tradycjach, sztuce i realiach życia codziennego włoskiego obszaru językowego. Zgodnie z koncepcją Gruczy (2017: 27), powinni oni dążyć nie tylko do bilingwizmu, ale i „bikulturyzmu”, właściwości obejmującej dwa aspekty: wiedzę o materialnych i niematerialnych wytworach danego obszaru oraz umiejętność zrozumienia charakterystycznych dla danego obszaru sposobu myślenia, zachowania, wartościowania. Zwłaszcza, że

Włochy to kraj kultury wysokiej: literatury, malarstwa, niepowtarzalnej architektury, to także jedna z najbardziej popularnych destynacji polskich turystów i studentów akademickich programów mobilnościowych. [...] Nauczanie tego języka często dotyka aspektów kulturowych ze względu na niezwykle ciekawą, niepowtarzalną historię i tradycję Włoch.

(Kaliska, 2018: 14).

Równie istotny był fakt, że ciekawostki kulturowe uatrakcyjniły i wzbogaciły publikację, przyczyniając się do zróżnicowania jej treści zgodnie z przekonaniem, że może ona być wykorzystywana na różne sposoby i w różnych kontekstach: na zajęciach w uczelniach wyższych, szkołach językowych oraz w samokształceniu, niekoniecznie w sposób linearny i według zaplanowanego przez autorki porządku, ale zgodnie z indywidualnymi potrzebami użytkowników i nauczycieli włączających książkę do swojego programu. Należy podkreślić, że podręcznik opiera się na słownictwie wykorzystywanym w życiu codziennym, które nauczyciel może wprowadzić także na wcześniejszych etapach edukacji, w przeciwieństwie do wspomnianych wyżej bardziej specjalistycznych publikacji do języka dziedzin artystycznych, którymi można się częściowo podeprzeć dopiero pracując z uczniami szkół średnich (III/IV klasa) lub studentami.

5.2. Dobór informacji kulturowych

Zawarte w ćwiczeniach i ciekawostkach informacje mają wychodzić poza podstawowe wiadomości kulturowe, łatwo dostępne w przewodnikach czy na blogach internetowych skierowanych do osób rozpoczynających naukę języka włoskiego czy podróżujących do Włoch. Treści kulturowe zawarte w skrypcie są nieschematyczne, odległe od wiedzy, którą można zdobyć bez

bardziej pogłębionej nauki języka i kultury czy bez dłuższych i bardziej regularnych pobytów we Włoszech. O tym, że formuła ta była słuszna, świadczy przykład omówienia na zajęciach przeprowadzonych w październiku 2021 i 2022 roku w grupach liczących odpowiednio 22 i 30 osób, serii ciekawostek z działu *Cucina* (wł. 'kuchnia'), który, jak wydawać by się mogło, jest jednym z najbardziej eksploatowanych tematów związanych z włoską kulturą. Pomimo pozornie powszechnej wiedzy na temat włoskich potraw i zwyczajów kulinarnych, przejawiającej się chociażby popularnością włoskich restauracji i coraz łatwiejszym dostępem do włoskich produktów żywnościowych na polskim rynku, jedynie 4 osoby z 52 obecnych na warsztatach w dniach przeprowadzenia tej próby znały więcej niż dwie ciekawostki z dziesięciu im przedstawionych. Dobrze znane przez większość studentów były tylko informacje na temat tradycyjnego sposobu przygotowywania i spożywania kawy oraz kolorów sałatki *caprese*, pozostałe były niemal dla wszystkich całkowitą nowością. Wśród osób posiadających szerszą wiedzę były te, które podróżowały po Włoszech bądź miały tam krewnych, a zatem mogły samodzielnie zaobserwować pewne zjawiska obecne w życiu codziennym. Nawet w tych przypadkach jednak nie zawsze potrafiły je uzasadnić.

Autorki podręcznika uważają, że warto zaproponować uczącym się treści, które rozwijają świadomość i wrażliwość na różnice kulturowe pomiędzy Włochami a Polską, a także pokazują zaskakujące punkty wspólne, kształtując kompetencję interkulturową, której według Kaliskiej (2017) brakuje w większości programów nauczania lub jest ona na niewystarczającym poziomie. Książka odwołuje się do informacji pogłębionych i wychodzących poza powszechne tautonimy (wł. *falsi amici*), np. *colazione* ('śniadanie')/kolacja, czy historię skomercjalizowanych produktów/dań, takich jak *pizza margherita*. Uczący dowie się raczej, która potrawa jest poświęcona słynnej operze, jak nazywa się pisarz zasłużony dla włoskiego słowotwórstwa i która polska aktorka jest popularna we Włoszech.

Zaproponowane w podręczniku teksty autentyczne i ciekawostki, mające na celu budzenie wrażliwości na kulturę odmienną od polskiej oraz na kształtowanie świadomego użytkownika języka włoskiego, można zaliczyć do trzech głównych obszarów, wzajemnie się przenikających i uzupełniających: językowego, kulturowego i interkulturowego.

Pierwsza kategoria obejmuje informacje językowe, dotyczące zapożyczeń z języka włoskiego, np. w międzynarodowej terminologii finansowej (*saldo, netto, in bianco, valuta*) oraz zapożyczeń z innych języków (fr. *bricolage* 'majsterkowanie'). Uczący się pozna wyrażenia frazeologiczne i przysłowia związane z danym tematem, nie tylko te często pojawiające się w podręcznikach (np. *Il tempo è denaro*, wł. 'Czas to pieniądź'), ale również rzadsze, jak *avere il prosciutto sugli occhi* (dosł. mieć szynkę na oczach, 'nie chcieć

zaakceptować rzeczywistości i widzieć jej taką jaka jest”). Zgłębi tajniki słowotwórstwa i dowie się, iż termin *tramezzino* ukuł Gabriele d’Annunzio, a słowo *apericena* jest rodzajem *parola macedonia*, tj. zbitką wyrazową złożoną ze słów *aperitivo* oraz *cena* i oznacza rozpowszechniony, zwłaszcza na północy kraju, zwyczaj łączenia aperitifów z kolacją.

Obszar kulturowy zawiera informacje dotyczące codziennych zwyczajów, których znajomość pozwala na swobodne korzystanie z różnych usług we Włoszech, np. tzw. *doppio listino*, czyli podwójny cennik w miejscach turystycznych, gdzie może się okazać, że cena kawy podanej do stolika różni się od wypitej na stojąco przy barze; pochodzący ze średniowiecza zwyczaj *coperto*, czyli opłaty za sztućce dla osób korzystających z własnego jedzenia w przydrożnych gospodach, wciąż figurujący w menu włoskich restauracji; zasady podróżowania koleją i samolotem, w tym dokumenty, taryfy i opis standardów hoteli; oznakowanie szczególnych stref parkowania itp. Znajomość realiów kształci umiejętność dostosowania się do zwyczajów panujących we Włoszech, w tym praktyk uwarunkowanych kulturowo, nieobecnych w Polsce lub odmiennych, tj. rytuał przygotowywania i picia kawy (reguła „3 S” lub „3 C”³), niezamawianie kawy z mlekiem po obiedzie lub kolacji, czy specjalny sposób przygotowania makaronu. Przywołajmy tu trudny do przełożenia na język polski kulturowy⁴ *saltare la pasta*, opisujący ruch wykonywany przez osobę, która wrzuciła ugotowany *al dente* makaron do gorącego sosu i podrzuca nim lekko na ogniu w celu jak najlepszego połączenia obu składników dania.

Wiedza przekazywana przyszłym tłumaczom powinna być dużo szersza niż ta, która stanowi komponent kursów nastawionych na aspekty komunikacyjne. Studia italianistyczne zakładają rozwijanie kompetencji językowych w szerokim kontekście, dlatego też ciekawostki i teksty opierają się na mniej znanych przepisach (zamiast *spaghetti alla carbonara* autorki proponują *pesce spada al forno* ‘miecznik z piekarnika’) i dotyczą nie tylko potraw regionalnych, ale i nowych trendów, np. tzw. kuchni molekularnej. Ponadto wprowadzają nazwy ziół i roślin typowych dla basenu Morza Śródziemnego, dostarczają informacji o włoskim dziedzictwie UNESCO, włoskich stolicach kultury, designie, toponimach, nazwach lotnisk. Duży nacisk jest położony na nieoczywiste dla Polaków, ale wysoko cenione przez Włochów produkty, np. wyrabianą metodą Azteków czekoladę z Modiki. Autorki zwracają też uwagę na bezpośrednie powiązania kuchni ze sztuką, operą, polityką, literaturą czy motoryzacją z kulturą.

³ Reguły dotyczą przygotowania i picia kawy. Zasada trzech „S” oznacza: *scottante*, *sedendo* e *sorseggiando* ‘gorąca, na siedząco, popijana małymi łykami’ a trzech „C” *caldo*, *comodo* e *carico* ‘ciepła, wygodnie, mocna’.

⁴ Więcej o kulturowych, czyli „jednostkach służących do opisu relacji języka i kultury” w Rak (2015).

W trzecim obszarze kładzie się akcent na zjawiska międzykulturowe i koncentruje się na różnicach w postrzeganiu i opisywaniu świata, np. brak podziału peronów na tory na dworcach kolejowych, literowanie wyrazów za pomocą pierwszych liter nazw miast (nie imion), a także na ciekawostkach wskazujących na włoskie wątki w kulturze polskiej i polskie we włoskiej. Jako przykład może posłużyć historia bankiera Giuseppe Tafariego di Montalto w Łodzi czy kariera modelki i aktorki Kasi Smutniak we Włoszech.

Mogłoby się wydawać, że wiele przytoczonych powyżej realiów powinno być znanych studentom II roku italianistyki, natomiast wieloletnia praktyka dowodzi, że pozostają one dla większości nowością, co utwierdza w przekonaniu o słuszności kształtowania kompetencji kulturowej i interkulturowej również na warsztatach z przekładu języków użytkowych.

6. Refleksje końcowe

Część ćwiczeń i materiałów autentycznych była wykorzystywana na warsztatach tłumaczeniowych z języków użytkowych już od 2013 roku. Ich rozwinięta i udoskonalona forma trafiła do podręcznika wydanego w 2021 roku. Autorki zdecydowały o jego jak najszerszym udostępnieniu wszystkim zainteresowanym. Z tego względu książka trafiła do otwartego dostępu w repozytorium Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego. Studenci szczególnie zainteresowani poruszonymi w trakcie zajęć zagadnieniami mogą samodzielnie wykonywać zaproponowane przez autorki ćwiczenia powtórzeniowe czy też sięgać po rozdziały niewykorzystane na zajęciach. Ze względu na ograniczenia godzinowe (15 g./semestr) na warsztatach zazwyczaj realizowane są trzy pierwsze tematy (kuchnia, turystyka oraz usługi). Pozostałe działy mogą więc zostać wykorzystane na zajęciach z przekładu na studiach magisterskich.

Praca z podręcznikiem przebiega sprawnie, studenci pracują chętnie, a z wypełnionych przez nich ankiet oceny zajęć wynika, iż tak podana wiedza jest uporządkowana, łatwo przyswajalna, a przekaz atrakcyjny. Tabele ułatwiają pamięciowe przyswajanie terminów, a następujące po nich ćwiczenia pozwalają na ich praktyczne wykorzystanie. Dodatkowym walorem książki jest to, że zdania i teksty przeznaczone do pisemnych ćwiczeń tłumaczeniowych mogą stanowić podstawę do tłumaczeń ustnych. Studenci zauważają wówczas, jak ważne w pracy tłumacza jest opanowanie odpowiedniej terminologii oraz znajomość kontekstu kulturowego.

Analiza tekstów ułatwia przyswojenie typowych struktur gramatycznych niezbędnych do poprawnego wypowiedzania się i przekładu. Doświadczenia nabyte podczas pierwszych warsztatów translatorskich przygotowują studentów do przekładu bardziej skomplikowanych tekstów, m.in. medycznych,

technicznych czy prawniczych. Okazuje się też, że ciekawostki kulturowe otwierają studentów na włoski obszar językowy. Fakt, że dotyczą one tzw. kultury przez małe „k”, czyli tej, która jest „związana z codziennym użyciem języka oraz jego społecznymi uwarunkowaniami”, sprawia, że są chętnie przyswajane przez studentów i pozwalają na przemykanie elementów „kultury przez duże «K», tej związanej z dziedzictwem kulturowym w dosłownym tego słowa znaczeniu, czyli pomnikami historii, literaturą, sztuką” (Kaliska, 2018: 233). Wiele osób jest świadomych faktu, że kolory sałatki *caprese*⁵ odpowiadają barwom włoskiej flagi, ale nie dotarło do informacji, że podobno po raz pierwszy zaserwowano ją podczas jednej z kolacji zorganizowanej przez futurystę Filippa Tommasa Marinettiego w hotelu Quisisana na Capri⁶.

Podręcznikowi przyjrzeni się także studenci studiów podyplomowych dydaktyki języka włoskiego jako języka obcego Katolickiego Uniwersytetu „Sacro Cuore” w Mediolanie. Miało to miejsce w maju 2021 roku podczas prowadzonych przez jedną z autorek zajęć z nauczania języka włoskiego w Polsce w ramach bloku przygotowującego przyszłych glottodydaktyków do pracy z uczącymi się języka włoskiego różnych narodowości. Studenci otrzymali wyselekcjonowane elementy podręcznika. Mieli za zadanie rozwiązanie ćwiczeń w grupach, a następnie analizę ich trudności i użyteczności w dydaktyce języka włoskiego. Mediolańscy studenci wysoko ocenili ideę podręcznika i wskazali, że jest on bardzo przydatnym narzędziem do wykorzystania także podczas ich własnych zajęć. Rzecz jasna odnosili się oni w tym przypadku do ćwiczeń, które nie wymagały znajomości języka polskiego (żaden student z opisywanej grupy nie znał języka polskiego ani nie miał w tamtym momencie doświadczeń z uczącymi się języka włoskiego pochodzenia polskiego), więc nie byli w stanie ocenić zaproponowanych w skrypcie aktywności tłumaczeniowych. Ich uwaga skupiła się zatem w dużej mierze na treściach kulturowych. Włosi ocenili je jako „cenne”, „praktyczne” i „pogłębione”, często „odkrywcze” dla nich samych.

Przykładem może być jedno z ćwiczeń z rozdziału poświęconego turystyce. Należy w nim dobrać nazwę lotniska do miasta czy regionu, w którym się ono znajduje. Jedna ze studentek uznała ćwiczenie za wyjątkowo trudne, argumentując, że o ile część oficjalnych nazw lotnisk⁷ jest dobrze znana i rozpowszechniona, to niektórych z nich nie kojarzą nawet sami Włosi. Prowadząca wyjaśniła ideę ćwiczenia, które w założeniu nie miało oczywiście wymagać od użytkowników książki znajomości dokładnych oficjalnych nazw portów lotniczych. Jego celem było uświadomienie możliwości wykorzystania wiedzy kulturowej dzięki zauważeniu, że często lotniska są

⁵ Rodzaj sałatki przyrządzanej z bazylii, mozzarelli i pomidorów.

⁶ <https://storiemapoli.it/2020/08/01/insalata-caprese-storia-napoli/> [DW 10.10.2022].

⁷ Więcej w Gałkowski (2017).

nazywane nazwiskami ważnych postaci związanych z danym regionem. We-neckie lotnisko nosi imię podróżnika Marco Polo, genueńskie – Krzysztofa Kolumba, a nazwa portu lotniczego w Palermo upamiętnia bohaterów walki z sycylijską mafią, sędziów Giovanniego Falcone i Paola Borsellino.

W 2022 r. podręcznik został wyróżniony nagrodą Rektora. W przygotowaniu jest kolejna część, w której rozwinięte zostaną takie obszary, jak moda, dom, zdrowie, praca, sport i kultura, a jeszcze większy nacisk, poprzez poszerzenie sekcji *Curiosità*, zostanie postawiony na rozwijanie kompetencji kulturowej oraz interkulturowej.

BIBLIOGRAFIA

- Danesi M., Diadori P., Semplici S. (2018), *Tecniche didattiche per la seconda lingua*. Roma: Carocci.
- Ciesielka J., Woch A. (2015), *Parole d'arte. Introduzione al linguaggio artistico*. Łódź: Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Filologii Romańskiej, Zakład Italianistyki.
- Ciesielka J., Woch A. (2017), *Nauczanie specjalistycznych odmian języka włoskiego na łódzkiej italianistyce z translatoryką*, (w:) Marcinkowska-Bachlińska M., Curkan-Dróżka E. (red.), *Multi-Lingua-Didactica 2*. Nowy wymiar dydaktyki języków obcych w edukacji szkolnej i akademickiej. Łódź: Wydawnictwo Primum Verbum, s. 152–165.
- Diadori, P. (2012). *Teoria e tecnica della traduzione. Strategie, testi e contesti*. Milano: Mondadori Education.
- Diadori, P. (2018). *Tradurre: una prospettiva interculturale*. Roma: Carocci.
- Diadori, P. (2022). *Tradurre per il turismo. Da e verso l'italiano*. Firenze: Franco Cesati.
- Gałkowski A. (2017), *Nomi degli aeroporti in Italia: tra crematonimia e neotoponimia*. „Rivista Italiana di Onomastica”, nr XXIII/2, s. 565–578.
- Grucza F. (2017), *O kulturze, kulturach i kulturologii. O tłumaczach, tłumaczeniu i translatoryce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej Uniwersytetu Warszawskiego.
- Hofstede G. (2000), *Kultury i organizacje*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Kaczmarek T., Jarosz A. (2022), *Il linguaggio dello spettacolo. Lessico italiano-polacco del teatro del cinema, della radio e della televisione*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kaczmarek T., Jarosz A. (2015), *Dizionario italiano-polacco della terminologia teatrale*. Łódź: Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Filologii Romańskiej, Zakład Italianistyki.
- Kaliska M. (2018), *Model uczenia języków obcych w szkole wyższej na przykładzie języka włoskiego. Założenia teoretyczne, metodologia nauczania i zintegro-*

- wany rozwój kompetencji, (w:) Grucza S. (red.), *Studi@ Naukowe* 42. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej Uniwersytet Warszawski, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/19338/Marta_Kaliska_Model_uczenia_jezykow.pdf?sequence=1 [DW 10.10.2022].
- Magajewska M. (2015), *Linguaggio delle belle arti, del teatro e del cinema. Livello medio e avanzato*. Łódź: Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Filologii Romańskiej, Zakład Italianistyki.
- Michalik U. (2005), *Kształtowanie świadomości kulturowej oraz poprawianie komunikacji międzykulturowej jako niezbędny element edukacji w dobie globalizacji*. „Nauczyciel i Szkoła”, nr 1–2 (26–27), s. 25–39.
- Mollica A. (2010). *Ludolinguistica e glottodidattica*. Perugia: Guerra.
- Pichiassi M. (1999), *Fondamenti di glottodidattica*. Perugia: Guerra Edizioni.
- Rak M. (2015), *Co to jest kulturem?*. „LingVaria”, nr 2 (20), s. 305–316.
- Thomas A. (1996), *Analyse der Handlungswirksamkeit von Kulturstandards*, (w:) Thomas A. (red.), *Psychologie des Interkulturellen Handelns*. Göttingen: Hogrefe Verlag, s. 107–135.
- Woch A., Groblińska J., Kowalik K. (2021), *Utile e traducibile. Esercizi di lessico settoriale e quotidiano*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Received: 11.10.2022

Revised: 30.11.2022